In 2019, an attempt was made to find his remains. Because it was impossible to determine the burial site from the compiled data, the rest of the uninvestigated part of the inner courtyard of the tsarist fortress, i.e. the W–NW edge bordering the remains of the 1832 gunpowder magazine was excavated.

The excavation of the 43 m^2 area revealed a 0.23–1.75 m thick, up to 2.8 m thick in the area of the magazine's remains, cultural layer that had formed from 1831 to the mid-20th century. It was determined that the cultural layer that had formed prior to the 19th century in this part of the Castle Hill enclosure had been dug up in building the fortress in 1831 by order of the tsar (Fig. 3). The investigation yielded various finds characteristic of Medieval castles that came from the destroyed cultural layer, but most of the finds were artefacts from the 19th – first half of the 20th century. Part of the remains of the underground wooden gunpowder magazine were excavated (Fig. 4). The remains of the January Uprising insurgent, Fr. Išora, were not found. Based on the investigation results, the conclusion was drawn that the priest had been buried elsewhere. There is a greater likelihood that his body was interred in the part Vilnius Fortress then located on the Hill of Three Crosses; near the execution site, i.e. in the vicinity of Lukiškės Square; or at another location in the Castle Hill enclosure.

On 22 November 2019, the state funeral of the leaders and participants in the January Uprising was held and attended by state delegates of neighbouring countries. The remains of the 20 insurgents were laid to rest in the columbarium of the central chapel of Old Rasos Cemetery in Vilnius.

Gediminas Petrauskas,
Vykintas Vaitkevičius

Legečių miško partizanų žeminės aplinka

2019 m. rugpjūtį LLKĮS tęsė Lietuvos partizanų žeminės Legečių miške (Radviliškio r., Šiaulėnų sen.) aplinkos žvalgymus (*ATL 2018 metais*, 2019, p. 595–598) (1 pav.). Tyrimų metu surengta aštuntoji pilietinė jaunimo vasaros stovykla „Laisvės kovų atmintis“. Aptikti radiniai saugomi ŠAM, gyvulių kaulai – VU Bioarcheologijos tyrimų centro Zooarcheologijos laboratorijoje.

1948 m. kovo 29 d. Radviliškio MGB Mumšilio miške, dabar Legečių, surengė karinę operaciją. Joje dalyvavo Radviliškio MGB viršininko pavaduotojo majoro Poguliajevo vadovaujami operatyvininkai, kareiviai ir stribai. Priešo pajėgas prie žeminės atvedė MGB kareivio uniforma perrengtas partizanų ryšininkas Povilas Grigaliauskas-Poviliukas (g. 1930 m. Mažuoliuose) – užverbuotas agentas Gaidys.

1 pav. Legečių miško partizanų žeminės aplinkos žvalgymų akimirka. G. Petrausko nuotr.

Fig. 1. A moment during the survey in the vicinity of the Legečiai Forest partisan dugout

Operacijos vietos prieigos tyliai pasiektos naktį. Auštant antros Velykų dienos rytui, žeminė (*бункер*) buvo aptikta ir apsupta, pasitraukimo keliai atkirsti (*блокирован*). Per atkaklias kautynes, trukusias 30–40 minučių, partizanų dalinys buvo sunaikintas: 8 partizanai žuvo, 4 esą iškėlė baltą vėliavą ir pasidavė; iš MGB pajėgų buvo sužeistas būrio vadas leitenantas Kuzinas.

Per operaciją iš žeminės paimta daug trofėjų: partizanų kulkosvaidis, 4 automatiniai šautuvai, 11 šautuvų, 8 pistoletai, 15 granatų, apie 3 tūkst. šovinių, dveji žiūronai ir daug įvairių dokumentų; be to, buvo padarytos ir išliko 4 partizanų nuotraukos (*LYA*, f. K–41, a. 1, b. 1431, l. 316, 318–319). Atmestinai, su klaidomis parengtame akte detaliau kautynės neapibūdintos (*LYA*, f. K–1, a. 58, b. P–14560, l. 129), tačiau išsamų jų aprašymą parengė Prisikėlimo apygardos vado adjutantas Laurynas Mingėlas-Džiugas (*LYA*, f. K–5, a. 9, b. 6, l. 33–35).

Renkant mokslinius duomenis apie partizanus ir žeminės prieigose kilusias kautynes, siekiant apčiuopti tarybinių kareivių pozicijas, puolimo kryptis ir ieškant partizanų pasipriešinimo įrodymų, tęsti Legečių miško partizanų žeminės aplinkos žvalgymai. Metalo ieškikliais išsamiai iššvalgytas 20 m ilgio, 5,8 m pločio tarpas tarp 2018 m. iššvalgytų ruožų (į ŠR nuo žeminės; ruožas 3) ir du žeminės duobei statmeni 9,5–15,25 m ilgio, 5,5 m pločio ruožai į V bei P nuo jos (ruožai 4 ir 5). Ruožai buvo padalyti į 2–3 m pločio juostas, ieškikliais tikrinti visi metalo signalai. Iš viso išsamiai iššvalgytas apie 250 m^2 plotas, dar didesnė teritorija žvalgyta nesistemingai.

Žvalgant Legečių miško žeminės aplinką, aptikti 143 radiniai (iš jų inventorintas ir į muziejų perduotas 121). Didžiausią radinių dalį sudaro šaudmenys: neiššauti šoviniai, tūtelės ir kulkos (86 radiniai, arba 60,1 % visų radinių).

2 pav. Su partizanais siejami vokiški šoviniai: 1, 2 – pistoleto (9x19 mm); 3 – automatinio šautuvo StG–44 (7,92x33 mm). G. Petrausko nuotr.

Fig. 2. German ammunition connected with the partisans: 1. 2 – pistol (9x19 mm); 3 – StG–44 assault rifle (7.92x33 mm)

Iš rusiškų šaudmenų minėtini 7 neiššauti 7,62x25 mm kalibro šoviniai, 20 tūtelių (iš jų 19 iššauta iš pistoleto kulkosvaidžio PPŠ) ir 18 kulkų, 9 neiššauti 7,62x54R mm kalibro šoviniai, 12 tūtelių (iš jų 3 neiššautos) ir 12 kulkų. Vokiškų šaudmenų grupei skiriami 2 neiššauti pistoleto (2:1, 2 pav.) ir vienas automatinio šautuvo StG–44 šovinys (2:3 pav.), 4 karabino „Mauser“ šovinių tūtelės (iš jų 3 neiššautos). Dar vienos kulkos, kurios išlikusi tik šerdis, kalibras nenustatytas. Ant 7,62x54R mm kalibro šovinių ir tūtelių dugnų įžiūrimi 1933, 1938 ir 1939 m., 7,62x25 mm kalibro – 1943–1947 m., o karabino „Mauser“ šovinių tūtelių – 1935–1941 m. pagaminimo metai.

Su žeminės prieigose kilusiomis kautynėmis siejamas rusiškos rankinės granatos RG–42 dūžiklis ir sprogdiklio fragmentas, dar dviejų rankinių granatų dalių – delsiklio ir svirties fragmento – modelis nenustatytas. Atsižvelgiant į tai, kad dūžiklis ir sprogdiklio fragmentas, kaip ir 2018 m. aptiktas žiedas, svirtis ir sprogdiklis, yra nuo RG–42 modelio rankinės granatos, reikia manyti, kad visos šalia Legečių miško partizanų žeminės aptiktos rankinių granatų dalys yra vieno modelio granatų.

Ekipuotės radinių grupei skiriama dvinarė amunicijos dirželio sagtis, uniformos dalimi laikoma Vokietijos Vermachto pajėgų uniformos sagtis (3 pav.), švarko, kelnių arba palapinskraistės sagos, 2 Tarybų Sąjungos kariuomenės uniformos sagos su penkiakampe žvaigžde, kūju ir pjautuvu, tarpukario Lietuvos kariuomenės uniformos saga su Vyčiu. Aprangos detalės – pynutės ir kryžiaus simboliu puošta pilkšvo plastiko megztinio saga su išlikusiu vilnos (?) gabalėliu (4 pav.) ir dvi batų pasagėlės.

Buities reikmenys yra antra pagal dydį Legečių miško žeminės aplinkos radinių grupė. Žvalgant aptikti 2 šaukštai (5 pav.), lenktinis peiliukas su gelsvo plastiko kriaunomis, plaktuko galvutė, 2 viryklės žiedų dalys, sudužęs rusvo stiklo butelis, stiklainio dugnas, 3 galvaniniai elementai (6 pav.) ir dar 3 elementų dangteliai, VEF gamykloje Rygoje pagaminta lemputė (7 pav.) ir masyvi 59,6 cm ilgio grandinė. Konstrukcijos elementai – tai 3 plokšti (iš jų du su raudonų dažų likučiais) ir vienas lenktas durų apkaustai, sudužusio lango šukės, veržlė, 5 fabrikinės vinys ir 2 vinutės. Iš kitų surastų radinių minėtinos 2 neaiškios paskirties detalės, 2 strypeliai, 20 vielos fragmentų, 2 nedidelės grandinėlės dalys, aliuminio fragmentai, stiklo duženos ir odos atraižos.

Legečių miško partizanų žeminės aplinkos žvalgymai atskleidė, kad radiniai daugiausia telkiasi apie 20x10 m dydžio plote į ŠR, R ir PR nuo žeminės (8 pav.). Čia aptikta net 2/3 visų radinių (94 iš 143, arba 65,7 %), iš kurių net 73,4 % (69 radiniai) rasti sistemingai nežvalgytame plote tarp ruožų 3 ir 4. Prie šio skaičiaus pridėjus 2018 m. minėtame plote surinktus 69 radinius, bendras telkinio radinių skaičius sudaro 163. Antras mažesnis radinių telkinys 2018 m. užfiksuotas į Š nuo žeminės duobės. Tuomet čia rastas 21 radinys, tačiau pratęsus

3 pav. Vermachto pajėgų uniformos diržo sagtis. G. Petrausko nuotr.

Fig. 3. A Wehrmacht uniform belt buckle

4 pav. Plastikinė megztinio saga su audinio gabalėliu. G. Petrausko nuotr.

Fig. 4. A plastic sweater button with a piece of fabric

5 pav. Šaukštas. G. Petrausko nuotr.

Fig. 5. A spoon

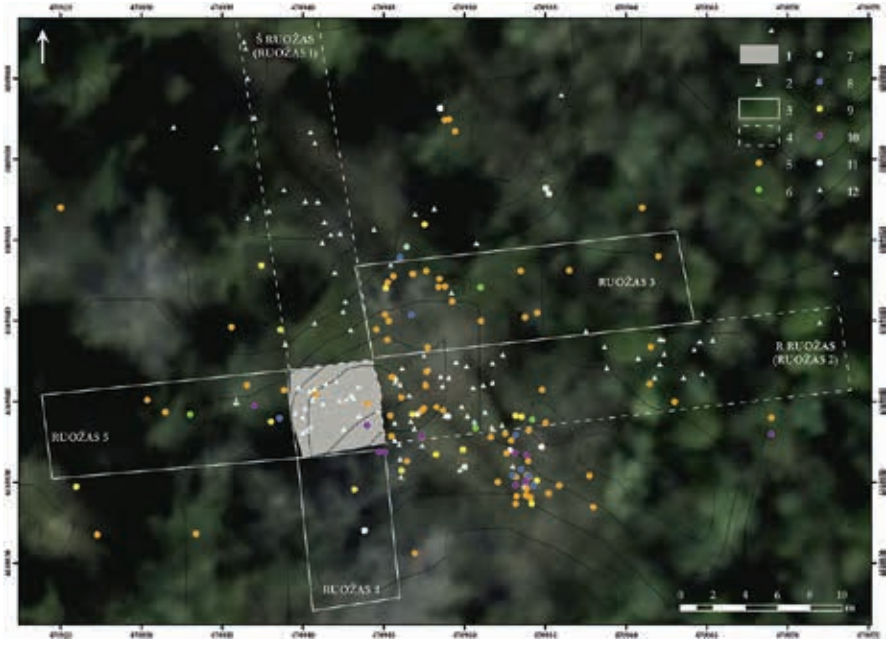
6 pav. Galvaniniai elementai. G. Petrausko nuotr.

Fig. 6. Voltaic cells

7 pav. VEF gamykloje Rygoje pagaminta lemputė. G. Petrausko nuotr.

Fig. 7. A light bulb manufactured at the VEF factory in Rīga

8 pav. Legečių miško partizanų žeminės vietos situacijos planas: 1 – žeminės duobė; 2 – paminklas; 3 – 2019 m. žvalgymų ruožai; 4 – 2018 m. žvalgymų ruožai; 5 – šaudmenys; 6 – sprogmenys; 7 – ekipuotės reikmenys; 8 – aprangos ir uniformos detalės; 9 – buities reikmenys; 10 – konstrukcijos elementai; 11 – kiti radiniai; 12 – 2018 m. radiniai. G. Petrausko brėž.

Fig. 8. Situation plan of the location of the Legečiai Forest partisan dugout: 1 – dugout pit; 2 – monument; 3 – strips surveyed in 2019; 4 – strips surveyed in 2018; 5 – ammunition; 6 – explosives; 7 – pieces of gear; 8 – clothing and uniform elements; 9 – household items; 10 – construction elements; 11 – other finds; 12 – 2018 finds

žeminės aplinkos žvalgymus, šis skaičius neabejotinai padidės. Kitaip nei plote į ŠR, R ir PR nuo žeminės duobės, jos V ir P pusėse žvalgyti ruožai nebuvo turtingi radinių.

Sprendžiant iš aptiktų šaudmenų, kautynių metu daugiausia naudoti rusiški ginklai. Aptikti 7,62x25 mm kalibro šaudmenys pagal būdingus įmušimus ant tūtelių dugnų skiriami pistoletui kulkosvaidžiui PPŠ, o 7,62x54R mm kalibro šaudmenys rodo intensyvų šaudymą iš karabino „Mosin“ arba pusiau automatinio šautuvo SVT. Nors Legečių miško žeminės aplinkos tyrimai dar nebaigti, apibendrinti 2018 ir 2019 m. žvalgymų duomenys leidžia teigti, kad kautynių metu buvo iššauti mažiausiai 55 šūviai iš pistoleto kulkosvaidžio PPŠ, 16 – iš karabino „Mosin“ arba pusiau automatinio šautuvo SVT. Vokiški šaudmenys liudija mažiausiai 4 partizanų paleistus šūvius iš karabino „Mauser“ (7,92x57 mm), 2 – iš pistoleto (9x19 mm). Su partizanais taip pat reikia sieti nepanaudotus vokiško automatinio šautuvo StG–44 šovinius (7,92x33 mm) ir 2018 m. rastą rusiško revolverio „Nagant“ (7,62x38R mm) šovinio tūtelę.

Šovinių tūtelės plačiai pabirusios Legečių miško žeminės prieigose. Kiek didesnis jų telkinys įžvelgiamas 6x5 m dydžio plote 7,5–13,5 m į PR nuo žeminės duobės – čia aptikta 15 šovinių tūtelių (41,7 % visų tūtelių). Šioje vietoje buvo iššauta 10 šūvių iš pistoleto kul-

kosvaidžio PPŠ, tačiau tūtelių, liudijančių šūvius iš 7,62x54R mm kalibro šoviniais šaudančio ginklo, telkinyje nerasta (aptikta viena nepanaudota šovinio tūtelė). Nors iššautų 7,62x54R mm kalibro tūtelių būta ruože 3 ir į Š nuo jo, žymesnių koncentracijų jos nesudaro (viena iš rastų tūtelių susprogusi).

Šovinių tūtelių telkinį ruože 3 ir pakartotinai tikrinant 2018 m. žvalgytą plotą į R nuo žeminės aptiktą pistoleto kulkosvaidžio PPŠ, taip pat pavienes 7,62x54R mm kalibro šovinių tūteles reiktų sieti su tarybinių kareivių žeminės link paleistais šūviais. Kautynių eigą aprašiusio partizano L. Mingėlo teigimu, žeminė buvo stipriai apšaudyta iš R ir P. Vis dėlto sprendžiant iš šovinių tūtelių išsidėstymo, žeminės puolimas daugiausia vyko iš R, ŠR ir PR pusių. Žvalgant ruožą 4 nerasta nė vienos šovinio tūtelės, tačiau žvalgymus į P nuo žeminės būtina tęsti. L. Mingėlo paliudytas partizanų atsitraukimas į V leistų manyti, kad toje pusėje buvo kiek ramiau.

Kitaip nei šovinių tūtelės, kulkos daugiausia pasklidusios iki 7 m į ŠR ir R nuo žeminės; pavienių kulkų taip pat būta žeminės paviršiuje, į PR, V ir ŠV nuo jos. Iš tarybinių kareivių ginklų atskriejusios kulkos papildė 2018 m. užfiksuotą kulkų telkinį ir jį praplėtė ŠR kryptimi. Daugelis surastų 7,62x54R mm kalibro kulkų deformuotos, kliudžiusios žeminę juosusius pylimus. Neiššauti šoviniai sudaro 22,1 % visų žvalgant aptiktų šaudmenų (19 iš 86). Prie šio skaičiaus pridėjus neiššautas tūteles, bendras nepanaudotų šaudmenų skaičius sudaro 30,2 %. Neiššauti šoviniai pasklidę visoje žvalgytoje teritorijoje, o didesnį dėmesį atkreipia tik 15 m į ŠR nuo žeminės duobės surasti 3 nepanaudoti 7,62x54R mm kalibro šoviniai (vienas jų perlaužtas į dvi dalis).

Visos su partizanais siejamos karabino „Mauser“ šovinių tūtelės (rasta vos viena iššauta), nepanaudotas automatinio šautuvo StG–44 ir vienas pistoleto šovinys (antras 9x19 mm kalibro šovinys gulėjo žeminės duobės paviršiuje) surasti pabirę tarp daugybės priešo iššautų pistoleto kulkosvaidžio PPŠ šovinių tūtelių, 7,5–9,25 m į PR nuo žeminės duobės. Nors 2018 m. vokiškų šaudmenų rasta platesnėje teritorijoje – į Š ir R nuo žeminės, kol kas galima kalbėti apie nedidelį partizanų iššautų šūvių skaičių. Aiškesniam partizanų pasipriešinimo vaizdui ir jo mastui atkurti būtini tolesni tyrimai.

Per dvejus Legečių miško partizanų žeminės aplinkos žvalgymų metus aptiktos 9 skirtingos granatų dalys patvirtina, kad kautynių metu prie žeminės buvo išmestos mažiausiai 3 rankinės granatos RG–42. Granatų dalių rasta į visas puses nuo žeminės, o vienas iš sprogdiklių netgi gulėjo žeminės duobės paviršiuje. Sprendžiant iš L. Mingėlo pateikto kautynių aprašymo, vieną granatą veržđamiesi iš žeminės išmetė patys partizanai. Aptiktų granatų fragmentų išsidėstymas leidžia manyti, kad žeminė galėjo būti nuožmiai puolama ir iš Š pusės.

Žvalgant aptiktos uniformų detalės, pabirusios skirtingose Legečių miško žeminės pusėse. Iš jų dėmesį atkreipia už 8 m į PR nuo žeminės duobės 1,5 m skersmens plote surastos 4 sagos: vokiečių Vermachto pajėgų uniformos švarko, kelnių arba palapinskraistės, tarybinės kariuomenės uniformos ir plastikinė megztinio. Čia pat rastos dvi nepanaudotos karabino „Mauser“ šovinių tūtelės, tarybinio medalio laikiklis (2018 m. radinys), o už 2,15 m į Š nuo šio sagų telkinio surasta Vermachto pajėgų uniformos sagtis. Tarybinės uniformos sagą ir medalio laikiklį galima sieti su žeminės puolimu (tai liudija čia surastas didelis pistoleto kulkosvaidžio PPŠ šovinių tūtelių skaičius), tačiau klausimas, kodėl šiame telkinyje pastebima didesnė partizanams priskiriamų radinių – Vermachto pajėgų uniformos sagų, sagties, megztinio sagos,

karabino „Mauser“ šovinių tūtelių – koncentracija, šiandien lieka neatsakytas.

Apibendrinus 2018 ir 2019 m. žvalgymų duomenis matyti, kad buities reikmenys ir konstrukcijos elementai pasklidę į visas puses nuo žeminės, nemažai jų rasta pačiame žeminės duobės paviršiuje. Tačiau didžiausias šių radinių telkinys užfiksuotas iki 10 m į PR nuo žeminės. Tai rodo, kad šioje pusėje vyko kasdienė ūkinė Legečių miško partizanų veikla. Nors apie partizanų buitį ir gyvenimo sąlygas reikšmingų duomenų surinkta dar 2018 m., atlikti žvalgymai leido papildomai nustatyti, kad partizanai turėjo ne mažiau kaip 10 galvaninių elementų, žeminės duris tvirtinę apkaustai buvo dažyti raudonais dažais, o jos V langelis buvo įstiklintas. Remiantis L. Mingėlu, langą veržtamasis iš žeminės išdaužė jo brolis partizanas Aleksas Mingėlas-Kęstutis.

Pabaigoje minėtina tai, kad šalia žeminės duobės aptikti galvijo (iki 3–3,5 m. amžiaus) ir kiaulės kaulai su kapojimo ir pjaustymo peiliu žymėmis suteikia duomenų apie partizanų mitybą. Remiantis zooarcheologinę analizę atlikusios G. Piličiauskienės išvadomis, šie kaulai yra tipinės stalo atliekos, todėl išlieka tikimybė, kad partizanai galvijo mėsą ir kiaulieną Šv. Velykų proga valgė lemtingų Legečių miško įvykių išvakarėse.

Pusdienį trukę Legečių miško žeminės aplinkos žvalgymai suteikė vertingų žinių apie žeminę, ją naudojusius partizanus ir kilusias kautynes, šias žinias papildė ir patikslino. Atsižvelgiant į istorinę žeminės reikšmę, surinktus gausius istorinius duomenis, plačias archeologinių ir istorinių duomenų palyginimo galimybes, pradėtus tyrimus būtina tęsti.

In the vicinity of the dugout of the Legečiai Forest partisans

In 2019, the LLKĮS continued the field survey in the vicinity of the dugout of the Legečiai Forest (Radviliškis District) partisans (Fig. 1). Three strips (roughly 250 m^2) were thoroughly surveyed using a metal detector and a larger area unsystematically surveyed (Fig. 8).

A total of 143 finds were discovered in the vicinity of the dugout: Russian and German ammunition connected with the battle (86 finds) (Fig. 2), pieces of Russian hand grenades (4 finds), pieces of gear (1 find), Interwar Lithuanian, Wehrmacht, and Soviet army uniform elements (6 finds) (Fig. 3), clothing elements (3 finds) (Fig. 4), household utensils (16 finds) (Figs. 5–7), dugout construction elements (13 finds), and assorted items (14 finds).

The investigation determined that Soviet soldiers and their assistants had attacked the dugout from the NE, E, and SE, firing at least 55 PPS submachine gun rounds and 16 Mosin carbine or semiautomatic SVT-40 rifle rounds. The partisans fired at least 4 Mauser carbine rounds, two pistol rounds, and one Nagant revolver round. At least 3 RG-42 hand grenades were used during the battle, one, based on the account of the battle by partisan Laurynas Mingėlas–Džiugas, thrown by the partisans. The everyday activities of the Legečiai Forest partisans occurred to the E–SE of the dugout. The discovered beef and pork bones with signs of chopping and slicing knives are likely the remains of Easter dinner on the eve of those fateful events of 29 March 1948.